

c. Zprávy z muzeí

Výstavy Národního muzea v Lobkovickém paláci v Praze (leden – prosinec 1998)

Během více než 180 let existence shromáždilo Národní muzeum ve svých sbírkách nesmírně cenné předměty, mající často klíčový význam pro poznávání naší národní minulosti. Vzhledem k tomu, že jsou výstavní možnosti hlavní budovy Národního muzea omezeny, hledala se alternativní budova pro umístění expozice dokumentující české dějiny. Z různých návrhů byl vybrán Lobkovický palác na Pražském hradě.

Stálá expozice Památky národní minulosti, která je dílem rozsáhlého kolektivu autorů, je umístěna v osmnácti sálech a tvoří ji více než dva tisíce exponátů. Obsahuje unikátní doklady od počátků historického osídlení území Čech a Moravy až do poloviny 19. století.

Kromě této jedinečné expozice o české historii se v Lobkovickém paláci nacházejí také tři výstavní sály, které jsou využívány k jednorázovým výstavním projektům. V roce 1998 zde bylo uspořádáno deset výstav s různorodou tematikou. Iniciativa k jejich realizaci vyšla vesměs od Magdaleny Rychlíkové. Informace o těchto výstavách podáváme ve stručné retrospektivě.

Spí děťátko spí

5. 12. 1997 – 1. 2. 1998, prodlouženo do 5. 4. 1998, velký sál.

Velmi úspěšná vánoční výstava, kterou autorsky připravila Hana Bretová ve spolupráci s Helenou Mevaldovou a výtvarníkem Jiřím Řehákem, proběhla

v Lobkovickém paláci na přelomu roku 1997 a 1998. Představila soubor reálií charakterizujících málo známé momenty spojené s narozením dítěte a prvními měsíci jeho života. Výstavu připravilo ze svých bohatých sbírek národopisné oddělení Národního muzea a umožnilo tím veřejnosti shlédnout ojedinělé exponáty z doby od konce 17. do počátku 20. století. Zastavme se nyní u některých z nich.

Narození dítěte bylo dokumentováno předměty potřebnými po porodu (bedněná vanička na koupání, první nesváteční oblečení pro právě narozené dítě), připomenuty byly zvyky spojené s příchodem dítěte na svět i funkce porodní báby.

Místem dnes již téměř zapomenutým je „kout“, prostor s postelí a kolébkou pro dítě, zakrytou koutními plachtami, kde mohla být matka s dítětem po porodu v izolaci. V „koutních hrncích“ pak byla matce do „kouta“ přinášena polévka. Kolébky byly většinou zdobeny malbou či vyřezáváním.

Neopomenutelným momentem příchodu dítěte na svět byl křest. Výstava v této souvislosti představila dosud zřídka vystavované sbírky obřadních textilií – např. krásně zdobené křestní čepečky, často děděné po několika generacích, křestní stuhy, do kterých byl vložen kmotrovský dar. Křestní pleny na překrytí dítěte cestou do kostela byly později nahrazeny svátečními šátky. Křestní vínky (pokládaly se při křtu dítěti na čelo) a křestní roušky se dochovaly jen v několika exemplářích.

Funkci kmotrů při křtu dokumentovaly kmotrovské listy, křestní mince, medaile a křestní schránky. Na perníkových formách s motivy miminek jsou dobře znatelné různé způsoby zavijení dítěte do peřinky. Nechybí ani povijany, povlaky na peřinky (nejstarší je datován r. 1695)

a bohatě zdobené zavinovačky z přelomu 19. a 20. století.

To jsou jen některé ukázky z bohaté výstavy, která se setkala s nebyvalým ohlasem. Návštěvníci měli možnost si uvědomit, jak velký význam přikládali naši předkové přijetí a začlenění dítěte do svého společenství – ať už formou lidové obřadnosti či křesťanských rituálů. Zároveň výstava dokumentovala i vysokou výtvarnou hodnotu a rozkvět lidové kultury především v 18. a 19. století.

Na závěr je ještě třeba připomenout, že národopisné oddělení již dlouho nemá své vlastní výstavní prostory (letohrádek Kinských je v dezolátním stavu). Výstava tedy také kromě jiného připomněla existenci rozsáhlých národopisných sbírek Národního muzea a znovu vyjádřila potřebu stále národopisné expozice.

Helvika Novotná

Výšivky z venkovských kostelů 17. a 18. století

19. 12. 1997 – 4. 1. 1998, prodlouženo do 25. 1. 1999, kaple.

Ke konci minulého století se dostávaly do muzeí pokrývky z hrubého lněného plátna, na první pohled s konzervativnější výšivkou, než bylo v té době v lidovém prostředí běžné. Velmi dlouho nebylo jasné, k čemu vlastně sloužily. Podle starých kostelních inventářů se zjistilo, že to byly převážně pokrývky na oltář. Do venkovských kostelů bývaly darovány ve zlomových životních situacích, ale také po válečných katastrofách či po změně konfese, když bylo nutné kostely znovu vybavit liturgickými rouchy. Tehdy se také drahé tkaniny v chudobě napodobovaly výšivkou barevným hedvábím na plátně.

Jen málo exemplářů se zachovalo před

zničením. V muzejních fondech patří k nejstarším textilním sbírkovým předmětům. Někdy bývají datovány a vyšité iniciály či dokonce jméno připomínají dávno zapomenutého dárce.

Právě takové unikátní exponáty jsou součástí sbírek Etnografického ústavu Moravského zemského muzea v Brně. Výstava těchto textilií, kterou autorsky připravila Miroslava Ludvíková a výtvarně uspořádal Jan Duspěva, dokumentovala nejen vyspělost lidové výšivky jako takové. Zároveň, díky členění výstavy, poukázala i na to, že také v lidové tvorbě je patrný rozdíl mezi renesančním a barokním stylem zpracování.

Zatímco výšivka 17. století má drobnou uměřenou kompozici podle renesančních zásad, ve století 18. jsou podle barokního stylu hlavní motivy zvětšovány a zdůrazňovány, vedlejší potlačovány a ke konci vývoje schematizovány. Obtížnější dobové určení ovšem nastává ve chvíli, kdy jsou k výšivkám použity předlohy z tištěných vzorníků 16. století (je tomu tak zejména u výšivek geometrických).

Starší předlohy se užívaly i u propracovanějších výšivek, ale se stylovými změnami, jak je přinášela doba. Od poloviny 18. století se výšivka individualizuje a postupně se přibližuje pracem s výraznými lokálními vlastnostmi. Po roce 1800 tento typ výšivky mizí a rozplývá se ve výšivky lidové.

Jak již bylo řečeno, je styl těchto výšivek konzervativnější než u běžných lidových výšivek. Je tomu tak proto, že pokrývky samé se vydělují z běžného užití a v psychice dárce tak nabývají na posvátnosti. Z tohoto důvodu je pro ně také vhodnější užívat označení pololidové – nebylo k jejich zhotovení použito drahých látek, nevznikly ani v klášterech či cechovních dílnách, ale zároveň